

بررسی کمی و کیفی قدیمی ترین توده دست کاشت بلوط ایرانی در استان لرستان

جواد سوسنی^{1*}، پیمان فرهادی²، مهدی کاکاوند³، منوچهر پورزاد⁴

1- استادیار دانشگاه لرستان.

2- دانشجوی کارشناسی ارشد جنگلداری، دانشگاه لرستان

3- دانشجوی کارشناسی ارشد جنگلداری، دانشگاه تهران.

4- کارشناس اداره منابع طبیعی شهرستان بروجرد

* آدرس پست الکترونیک مسئول مکاتبات: Javad_Soosani@yahoo.com

چکیده

ذخیره‌گاه بلوط ایرانی¹ آق‌بلاق، واقع در 20 کیلومتری شمال شرق شهرستان بروجرد، در سال 1179 ه.ق (حدود 250 سال قبل) با کشت بیش از 1200 اصله نهال بلوط ایرانی در دو قطعه از قریه آقبلاق ایجاد گردید. جهت بررسی این توده‌ها آماربرداری صد درصد در هر دو قطعه انجام شد. در مجموع 494 اصله درخت اندازه‌گیری شده، پایه‌های دانه‌زاد و شاخه‌زاد بلوط ایرانی با 52 درصد و ارژن با 46 درصد تیپ غالب کل توده را تشکیل می‌دهند. در قطعه کوچک‌تر پایه‌های قطور بلوط دانه‌زاد ملاحظه گردید؛ اما قطع‌های مکرر سالیان گذشته باعث گرایش ساختار قطعه دوم، به فرم شاخه‌زاد، گردیده است.

کلمات کلیدی: آق‌بلاق، بلوط ایرانی، توده دست‌کاشت، قدیمی‌ترین، لرستان.

مقدمه

*Quercus persica*¹

پوشش گیاهی مهم ترین عامل تاثیر گذار بر پایداری و تعادل اکوسیستم هاست ، بنابراین شناخت عواملی که باعث رشد و توسعه جوامع گیاهی می شوند ضروری است(فتاحی و همکاران، 1388). با افزایش روز افزون جمعیت دنیا و پیشرفت علم و توسعه فناوری ، فشار تخریب انسان روی طبیعت بیشتر شده و سیمای طبیعت روزبه روز حالت طبیعی و اولیه خود را از دست می دهد(جوانشیر، 1372). در کشور ایران که برغم دارا بودن اکوسیستمی خشک و شکننده سرعت تخریب جنگل بیش از احیا و توسعه آن است. با توجه به مزایای زیاد جنگل ها باید سعی شود این مناطق با اجرای مدیریتی اصولی هر چه بهتر حفظ و توسعه یابند(علی و عرب و همکاران، 1384). با توجه به پیشرفت علم، صنعت، تکنولوژی و ازدیاد جمعیت، رویشگاه های طبیعی در معرض تهدید و تخریب قرار گرفته اند. در این خصوص شناخت بیشتر از رویشگاه های جنگلی ضروری به نظر می رسد. هدف اصلی جامعه شناسی گیاهی تعیین پوشش گیاهی تحت تاثیر عوامل اقلیمی، خاکی و توپوگرافی است که به وجود آورنده پدیده های مهم اکوتیپ ها در توده های جنگلی هستند . با تشخیص گونه ها و با توجه به اینکه هر گونه گیاهی دارای نیازهای اکولوژیک مشخصی است میتوان پی به وضعیت رویشگاه برد و حتی در انتخاب روش های مناسب جنگل شناسی از آن کمک گرفت(تیمور زاده و همکاران، 1382). بررسی و شناخت روابط بین رستنی ها و شرایط رویشگاهی در اکوسیستم ها، یکی از اهداف مهم در مدیریت واحدهای زیست محیطی و دسیایی به اصل توسعه مستمر و پایدار می باشد. بر این اساس شناسایی و تفکیک جوامع گیاهی در قالب گسترش گاه گونه های گیاهی، پایه و اساس بسیاری از مطالعات اکولوژیک را تشکیل می دهد. بدین ترتیب تعیین پوشش گیاهی، همراه با تفکیک جوامع گیاهی، رویشگاه ها و شرایط محیطی حاکم بر آن را مشخص نموده و اطلاعات مفیدی را در زمینه مدیریت واحد های زیست محیطی فراهم می سازد(اکبرزاده، 1373). مدیریت و بهره برداری از عرصه های جنگلی نیازمند شناخت توده های جنگلی در مناطق مختلف است به نحوی که بهره وری از آنها به نحو مطلوب برسد و حداکثر سود با حداقل خسارت به همراه تولید مستمر و پایدار به دست آید(موسوی نوکنده، 1384). پوشش گیاهی هر رویشگاه برآیندی از شرایط اکولوژیک و عوامل زیست محیطی حاکم بر آن بوده (مقدم، 1380) و به مثابه آئینه تمام نمای ویژگی های اکولوژیک و نیروی رویشی آن منطقه محسوب می شود . از این رو شناسایی و طبقه بندی پوشش گیاهی هر رویشگاه می تواند مبنای مناسبی برای طبقه بندی آن رویشگاه باشد. استفاده از پوشش گیاهی به عنوان ابزاری برای طبقه بندی رویشگاه های جنگلی سابقه علمی تجربی و عملی بسیار طولانی دارد. با مطالعه پوشش گیاهی و عوامل مختلف محیطی همچون فیزیوگرافی، خاک و اقلیم میتوان به پایداری جوامع گیاهی و همبستگی این عوامل با پوشش گیاهی پی برد که این مسئله از نظر توسعه و احیای جوامع جنگلی بسیار مهم و کاربردی است(بصیری، 1382).

جنگل های زاگرس به عنوان پهناورترین عرصه جنگلی ایران طی سالیان گذشته مورد تخریب و تعرض فراوانی قرار گرفته است؛ به طوری که سطح این جنگل ها در حال حاضر با سیری نزولی به کمتر از 5 میلیون هکتار تقلیل یافته است. گونه غالب

جنگلهای زاگرس که معرف این جنگل ها نیز می باشد، بلوط ایرانی است که با واریته های مختلف در سطح این گستره پراکنش دارد (جهانبازی گوجانی، 1378). بازسازی جنگل های زاگرس با جنگل کاری به صورت تخم افشانی بخشی و تخم افشانی کپه ای و تخم افشانی حفره ای قابل اجرا است (جزیره ای، 1379). احیای این جنگل ها به روش کشت مستقیم سابقه طولانی نداشته ولی در گذشته به صورت پراکنده انجام شده است. این تحقیق به معرفی و بررسی وضعیت فعلی قدیمی ترین توده دست کاشت این گونه در منطقه آقبلاق استان لرستان پرداخته است.

مواد و روشها

این ذخیره گاه در 20 کیلومتری شمال شرق شهرستان بروجرد، بین طول جغرافیایی 48.5 و 48.53 درجه و عرض جغرافیایی 33.49 و 33.51 قرار گرفته است. مساحت منطقه حدود 36.785 هکتار و فیزیوگرافی عرصه عمدتاً به صورت تپه ماهوری و قسمت هایی کوهستانی است. حداکثر ارتفاع از سطح دریا 2284 و حداقل آن 1900 متر می باشد. بر اساس تاریخچه موجود، بلوطستان مذکور در حدود سال 1179 هجری قمری یعنی متجاوز از 250 سال قبل توسط شخصی به نام حاج محمد قاسم خان دالوند، با کشت بیش از 1200 اصله نهال بلوط در دو قطعه مجزا از منطقه آقبلاق ایجاد گردید. این دو منطقه به نام بلوطستان بزرگ و بلوطستان کوچک معروف بوده است و سالها جهت سوخت زمستانه و تهیه زغال مورد استفاده اهالی قرار می گرفته است. با توجه به اعتقادات اهالی منطقه بلوطستان کوچک مورد احترام خاص قرار گرفته محل زیارت گاه اهالی محل بوده است. قطر درختان بلوط این قطعه گویای قدمت و قداست آنها می باشد. جهت بررسی وضعیت موجود، ابتدا با استفاده از GPS محدوده قطعات موجود بسته شده و بوسیله ی آمار برداری 100 درصد، مواردی چون قطر برابر سینه، قطر تاج، درصد تاج پوشش و تراکم توده ها بدست آمد. اندازه گیری قطر بوسیله ی نوار قطر سنج تا دقت سانتی متر و اندازه گیری قطر تاج بوسیله متر تا دقت دسی متر انجام شد.

تصویر 1- یکی از درختان بلوط قطور منطقه آق بلاق بروجرد

نتایج و بحث

این درختان در دو قطعه مجزا کشت شده‌اند. مساحت قطعه اول 10/4926 هکتار و مساحت قطعه دوم 26/7933 هکتار برآورد گردید. قطعه اول دارای 75 اصله درخت شامل بلوط، زالزالک، ارژن و گیلان وحشی می‌باشد که 50 درصد آنها شاخه‌زاد، و بقیه دانه‌زاد و شاخه و دانه‌زاد تشخیص داده شدند. تاج پوشش این قطعه 1871/2 مترمربع و تیپ غالب آن بلوط-ارژن می‌باشد. قطعه دوم دارای 419 اصله درخت شامل بلوط، زالزالک، ارژن و گیلان وحشی می‌باشد که 54 درصد آنها شاخه‌زاد و بقیه دانه‌زاد و شاخه و دانه زاد تشخیص داده شدند. تاج پوشش این قطعه 12616/4 مترمربع و تیپ غالب آن ارژن-بلوط می‌باشد. بیش از هشتاد درصد کیفیت تاج و تنه درختان در هر دو توده به طور نسبی سالم تشخیص داده شدند.

نتایج آماربرداری‌ها نشان از گرایش این توده‌ها، به سمت ساختار شاخه زاد می‌باشد که این امر نشانگر قطع و برداشت پایه‌های مادری در طی سالیان گذشته می‌باشد. البته قطعه کوچکتر به نام بلوطستان کوچک مورد احترام اهالی محل می‌باشد و وجود درختان قطور و دانه‌زاد بلوط در آن بیان‌گر نگرش مذهبی مردم منطقه، نسبت به این درختان می‌باشد.

دو قطعه‌ی مورد نظر دارای شیب زیاد هستند. در بعضی از قسمت‌ها سنگ‌های مادری، به خاطر فرسایش، بیرون آمده است که خود در استقرار زادآوری منطقه نقش منفی دارد. وضعیت زادآوری جنسی عرصه بسیار نامناسب می‌باشد و می‌بایست با بذکاری و ایجاد مناطق ضربه‌گیر، در جهت جلوگیری از فرسایش و احیای این توده اقدام نمود.

منابع

- اکبرزاده، مرتضی. 1373، تهیه نقشه پوشش گیاهی منطقه سیرچال به روش فلورستیک و فیزیونومی. موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور. شماره 34، 71 صفحه
- بصیری، ر. 1382. مطالعه اکولوژیک منطقه رویشی وی ول با تجزیه و تحلیل عوامل محیطی در مریوان، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده منابع طبیعی نور، 123 صفحه.
- تیمورزاده، ع. اکبری نیا، م. حسینی، م و طبری.م. 1382. بررسی جامعه شناسی گیاهی در جنگل های شرق اردبیل. علوم کشاورزی و منابع طبیعی، 4.
- جزیره‌ای، محمد حسین. 1379، جنگلکاری در خشکبوم، انتشارات دانشگاه تهران، 450 صفحه .
- جوانشیر، ک. 1372. جزوه اکولوژی جنگل، انتشارات دانشگاه گیلان، 70 صفحه.

- علی عرب، ع. حسینی، م و جلالی، غلامعلی. 1384. اثر گونه های افرا پلت، افاقیا، صنوبر آمریکایی و زربین بر برخی ویژگی های فیزیکیوشیمیایی خاک در جنگل های شرق هراز. مجله علوم خاک و آب، جلد 19. شماره 1.
- فتاحی، بختیار؛ آقابیگی امین، سهیلا؛ ایلدرمی، علیرضا؛ ملکی، معصومه؛ حسنی، جمال و ثابت پور، طاهره. بررسی برخی عوامل محیطی موثر بر رویشگاه گون سفید در مراتع کوهستانی زاگرس (مطالعه موردی مراتع گله بر استان همدان)، مجله علمی پژوهشی مرتع، سال سوم، شماره دوم، تابستان 88، 203-216.
- مقدم، م. ر. 1380. اکولوژی توصیفی و آماری پوشش گیاهی، انتشارات دانشگاه تهران، 285 صفحه.
- موسوی نوکنده، مرتضی، 1385. بررسی توده درختان جنگلی بلندمازوی وطننا و مدیریت آینده آن. مجله علوم و کشاورزی منابع طبیعی، جلد سیزدهم، شماره پنجم.